

Bleekneusjes komen bij aan de kust

Arme stadskinderen konden in de vakantiekolonies even ontsnappen aan de armoede. Huub Stapel en Martin Hendriksma bezoeken in *Langs de kust* onder andere zo'n voormalige kolonie voor 'bleekneusjes' in Egmond aan Zee.

TEKST: BRAM DE GRAAF, BEELD: NATIONAAL ARCHIEF

Schrijver/journalist Martin Hendriksma heeft iets met water. Hij schreef al het boek *De Rijn, biografie van een rivier*, dat uitmondde in de documentaireserie *Langs de Rijn*, gepresenteerd door Huub Stapel. Beide waren een succes. Logisch dat Hendriksma nadacht over een vervolg. “Een planoloog vertelde me dat de kust de enige plek is waar mensen van alle rangen en standen, leeftijden en huidskleuren nog samenkomen. Ik vroeg me af: hoe komt dat? En is dat altijd zo geweest? Het resultaat was het boek *Aan zee*, over 500 jaar kustbeleving. De zee is voor velen het ultieme symbool van vrijheid en avontuur. Zodra je die hoge duinen over bent en dat uitgestrekte water voor je ziet, vergeet je alle zorgen en regels.”

Armoede

Zorgen waren er zeker aan het eind van de negentiende eeuw. In steden heerste enorme armoede. Velen stierven aan ziektes als cholera en tuberculose. In die tijd werd de kust alleen door de elite bezocht, voor wie er chique badhuizen waren gebouwd. “Een aantal rijke industriëlen kwam toen op het idee om arme kinderen uit die overvolle, stinkende steden die tegen galg en rad opgroeiden naar zee te halen tijdens de zomervakanties. Ze konden dan ook gezonde zee-lucht inademen en werden goed gevoed. Waarna ze als herboren zouden terugkeren naar huis. Het zou de maatschappij ten goede komen, omdat de kinderen voor ontsparing werden behoed.” En zo verrezen in 1883 in verschillende kustplaatsen de eerste kinderkoloniehuizen, aparte voor meisjes en jongens. In totaal waren er enkele tientallen en hebben ruim 800.000 Nederlandse kinderen van vier tot veertien jaar er vertoefd. In eerste instantie financierden de gefortuneerde initiatiefnemers het. Met

‘Ze moesten zes glazen gekookte melk drinken, met het vel er nog op!’

de verzuiling namen kerkgenootschappen dat over.

In de serie wordt Egmond aan Zee aangedaan, waar meerdere koloniehuizen stonden. De komst van de ‘bleekneusjes’, zoals ze in de volksmond werden genoemd, werd door de bevolking toegejuicht. “Egmond was een arm vissersdorp en hun aanwezigheid betekende omzet. De kinderen aten het brood van de lokale bakker, sliepen onder de lakens van de lokale textielzaak en dronken de melk van lokale boeren. Men vond het geweldig.” Of alle kinderen het geweldig vonden, valt te betwijfelen. Hoewel ouders hun kinderen vrijwillig opgaven, waren ze zes weken losgerukt uit hun vertrouwde omgeving en mochten ze alleen per post contact met thuis hebben. “Elk weekend moesten ze een brief schrijven met potlood. Die werd door de directie gecontroleerd of er geen negatieve dingen in stonden. Als kind moest je zien te overleven en werd je als een plofkip behandeld. Ze kwamen mager en bleek aan, waarna ze eerst werden gewogen. Daarna werden ze in zes weken tijd volgestopt. Zo moesten ze verplicht zes glazen gekookte melk drinken, met het vel erop. Bij vertrek gingen ze opnieuw op de weegschaal. Koloniehuizen adverteerden zelfs met de gemiddelde gewichtstoename van de kinderen.”

Trauma

In de koloniehuizen heerste een ijzeren regime. In de slaapzalen mocht niet worden gesproken, de handen moesten

boven de lakens. “Huub sprak een man die er als kind verbleef. Hij plaste daar van de zenuwen ‘s nachts in bed. Elke ochtend werd hij ten overstaande van de volle zaal terechtgewezen. Heel akelig. Hij had echt een trauma.” Toch bewaarden ook veel kinderen mooie herinneringen aan die tijd. “Er was veel ontspanning. Hand in hand liepen ze zingend door het dorp. Op het strand deden ze spelletjes en zwommen in zee. Voor de meesten was dat hun eerste keer. Het was een heel andere wereld.” Tegen 1970 was het idee van de kinderkolonies achterhaald en ontstond er meer belangstelling voor de individuele geestelijke gezondheidszorg. Sluiting was het gevolg. “Ineens stonden die koloniehuizen leeg. Enkele zijn er afgebroken, de twee mooiste in Egmond zijn verbouwd tot luxe appartementencomplexen. Daar kun je nu voor 1,7 miljoen euro wonen met schitterend uitzicht over de Noordzee. Toch een raar idee als je bedenkt dat op dezelfde plek die ‘bleekneusjes’ opgepropt zaten om er modelburgers van te maken.”

► LANGS DE KUST 20.45 NPO 2

Zandvoort

De aflevering doet ook Zandvoort aan, dat eind negentiende eeuw de chicste badplaats van Europa moest worden. In het dorp verrezen schitterende badhotels en de Europese adel stroomde toe. Totdat in 1904 een tram het centrum van Amsterdam met Zandvoort verbond: ook de Amsterdamse paupers konden nu naar het strand. De elite vluchtte naar de Côte d’Azur, de badhotels kwamen leeg te staan en verkommerden. Na de Tweede Wereldoorlog diende het puin van de hotels als fundament voor het Formule 1-circuit.